

DOSSIER MESTRES I ESCOLES

La repressió a la Bisbal

LA VIDA LABORAL DE LA POSTGUERRA VA SER DIFÍCIL PER ALS ACUSATS D'HAYER ESTAT SIMPATITZANTS DE LA REPÚBLICA

Jordi Frigola i Arpa > TEXT

Acabada la Guerra Civil (1936-1939), els mestres van ser el col·lectiu més afectat per les mesures punitives i de control ideològic que va establir el règim franquista per vigilar possibles desviacions contràries a la ideologia feixista i nacionalcatolicista i per castigar els que havien donat suport a la República i n'havien estat defensors al front de guerra o des d'associacions sindicals o partits polítics.

La Llei de Responsabilitats Polítiques, publicada en el BOE del 13 de febrer de 1939, decretada per Franco, tenia l'objectiu de penalitzar, sobretot, els que havien contribuït, amb actes i omissions greus, a fomentar la subversió comunista i separatista i a mantenir-la activa durant els anys de guerra i els que havien dificultat «el triunfo providencial e históricamente ineludible del Movimiento Nacional». Tenia caràcter retroactiu i comptava d'ençà de l'octubre de 1934, si bé en els informes i denúncies contra els afectes al bàndol republicà hom feia constar les activitats dels expedientats des dels primers moments de la II República.

L'espirit de venjança dels que es van posar al

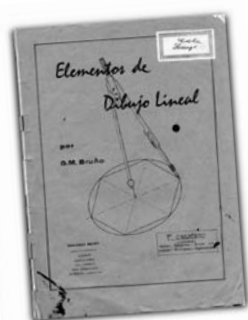
costat dels vencedors va aflorar immediatament d'acabada la guerra. Les denúncies a les autoritats militars i civils franquistes van caure a tort i a dret. De vegades era l'alcalde recentment nomenat, o el capellà del poble que durant la revolució es pogué salvar fugint i amagant-se o bé algun propietari de dretes a qui havien perjudicat les accions d'expropiació, els empresonaments o l'assassinat d'un familiar per part dels comitès antifeixistes, els que van actuar de denunciants, de vegades per escrit, però també de paraula.

Pel que fa als membres del magisteri que s'havien implicat en activitats polítiques o s'havien manifestat a favor de la República, en general les sancions no van ser tan dures com en els casos d'altres tipus de funcionaris, perquè si s'hagués decretat la seva inhabilitació la demarcació s'hauria quedat amb pocs mestres per refer l'escola després de l'ensulsiada bèl·lica. També per salvar les mancances es premià gent sense feina que havien lluitat en el bàndol franquista nomenant-los mestres després d'un senzill examen, per cobrir algunes places.

Les acusacions dels denunciants eren, per exemple, pertànyer a la Federación Española de Trabajadores de la Enseñanza (FETE), de filiació socialista, però la majoria de les vegades eren per futilses que arribaven al ridícul: no anar a missa els diumenges o no denunciar els companys simplement amb un qualificatiu de *desafecto al Régimen*, o ser de família esquerrana.

Els professors bisbalencs sancionats ho eren fent-los allunyar de la població, destinant-los a llocs i a unes distàncies segons les 'faltes' que havia comès l'individu.

Mestres expedientats. Josep Salip, director de l'escola de la Bisbal, que ocupà càrrecs polítics de responsabilitat i considerat un bon pedagog, estava massa compromès amb la República i decidí marxar a l'exili. Va treballar a França en una fàbrica de nines. S'explicava una anècdota de Salip de quan es decretaren les lleis laiques republicanes que afectaven l'escola: un dia va reunir els alumnes i els demanà que portessin el llibre de la doctrina cristiana a la mà, els posà en fila i un per un els féu llençar el llibre dins d'una

estufa encesa després d'explicar-los que a partir d'aleshores ja no els calia estudiar a classe els principis religiosos catòlics i que el laïcisme decretat per la República era el més convenient per respectar en els col·legis la llibertat de creences i de cultes. Una anècdota que contaven els mateixos alumnes i que les famílies catòliques bisbalenques, astorades i indignades, van considerar com un sacrilegi.

A Maria Trill, afiliada a ERC, la volien destinar a fora de la ciutat però abans s'havia de disculpar. Ella deia que no volia demanar perdó de res perquè no havia fet cap mal a ningú. Temps enrere, l'any 1932, havia format part d'una comissió de dones que feren campanya per recollir signatures en suport de l'Estatut de Catalunya, per demanar la supressió del servei militar obligatori i per reivindicar la

llengua catalana en tots els àmbits; a més, s'acusava Trill de ser una de les noies que van portar un ram de flors de benvinguda al president Macià quan aquest va visitar oficialment la Bisbal l'any 1931. Trill, per poder viure, va organitzar classes particulars a casa seva fins que li ho van prohibir.

A Joan Masjoan, un mestre bisbalenc, en edat de jubilació, se'l condemnà a treball forçós. A Joan Baptista Pons, un mestre mallorquí, se'l va castigar destinant-lo a la Bisbal. La seva filiació esquerrana i haver fet serveis sanitaris, com a practicant, a l'exèrcit republicà van ser les seves 'transgressions', per les quals el van penalitzar els vencedors franquistes apartant-lo de la seva illa natal.

A Joan Riera, que havia acabat els estudis de magisteri en plena guerra i que guanyà les oposicions el 1936,

els franquistes no li van reconèixer el títol i les oposicions foren anul·lades. Com que s'exilià a França, a la tornada fou portat al camp de presoners de Donosti. Quan va ser alliberat li donaven una plaça a trenta quilòmetres de la Bisbal. Finalment li van concedir que treballés interinament a l'escola de Torroella de Montgrí. Però ell s'espavilà i fundà una acadèmia de comerç a la Bisbal.

A Joan Clares, se'l acusava d'haver publicat un escrit durant la guerra, que era un elogi a l'exèrcit republicà; se'l traslladà de mestre d'escola a la comarca de l'Alt Empordà. La seva dona, Victòria Vigo, mestra de Corçà, que havia estat afiliada a ERC, com el seu pare i el germà Emili, tots dos exiliats acabada la guerra, va ser denunciada pel rector del poble, l'ultradretà mossèn Gumersind Palahí, i per altres persones

Les escoles de la Bisbal, inaugurades l'any 1909 i que van funcionar durant molts anys després de la Guerra // FOTO: Emili Casas. PROCEDÈNCIA: ACBE. Fons Emili Casas.

DOSSIER MESTRES I ESCOLES

corçanenques, i enviada a exercir el magisteri a Bielsa, un petit llogarret de l'alta muntanya aragonesa, que, segons ella, oferia un ambient molt pobre i depriment, tan lluny de casa i del seu marit. Vigo havia participat amb alguns escrits d'opinió a la revista bisbalenca esquerrana *Ciudadania*, vinculada a l'Ateneu Pi i Margall i afecte a ERC. Hom l'acusava també, com a Maria Trill, d'haver portat un ram de flors al president Macià.

En una entrevista per a la revista *El Drac*, quan ja estava jubilada, deia

que abans d'anar-se'n a enterrar en aquell poblet perdut en els Pirineus, lluny de casa i del marit, va preferir renunciar a la plaça i amb els seus tres germans van organitzar una acadèmia per preparar jovent per als exàmens de batxillerat a l'Institut de Girona i altres ensenyaments com comptabilitat, llengua francesa, etc. Vigo també explicava que l'any 1939, l'endemà d'haver entrat les tropes franquistes a la Bisbal, es van presentar a casa dels seus pares i en el pis que compartia amb el seu marit, Joan Clares, un

sergent i dos guàrdies civils que els van confiscar tots els llibres catalans i, fins i tot, uns fascicles d'exercicis gramaticals de llengua catalana que la Generalitat republicana enviava als mestres per tal de reciclar-los, és a dir, per posar-los al dia de la normativa de Pompeu Fabra.

El nacionalcatolicisme a l'escola.

Una de les primeres accions del nou règim va ser prohibir ensenyar i parlar en català i la reposició i el corresponent desgreu de la imatge del Sant

La Francisca, la filla del mestre de Bellcaire

Mariona Font > TEXT

«El meu home sempre diu que s'ha casat amb una princesa i és perquè vaig néixer al castell de Bellcaire, on al pis de dalt hi havia la *vivenda* del mestre». La Francisca Calderó va néixer el 4 de març de 1933 i ens explica els records del que va ser el mestre de Bellcaire, el seu pare. Flavi Calderó Gavalda va néixer a Xerta el 1890 i era fill únic d'una família de boters; es veu que tenia cap i va anar a estudiar magisteri a Barcelona, on feia de barber per pagar-se els estudis. Es llicencià el 1909 però no fou fins al 1915 que començà la tasca docent, a Xerta mateix. Un any més tard es casà amb Francisca Monllau Montaner i ja el 1917 va accedir a l'escola nacional mixta de Passanant. Del 1918 al 1923 estigué a l'escola nacional de nens del Perelló. A la província de Girona es veu que pagaven més bé i demanà un concurs d'interins. Va aconseguir la plaça de mestre en propietat a l'escola nacional mixta, primer a la Vall del Bac i, després de quatre anys, a Bellcaire, on va exercir de mestre fins a la seva jubilació l'any 1960.

«El pare era un home que quan sortia de col·legi volia que fossis a casa. Els vespres a la vora del braser ens feia l'explicació que havíem de ser amics amb tothom, que no ens havíem de barallar, que quan fóssim a col·legi havíem d'ajudar-nos els uns amb els altres...» Aquesta era una de les preocupacions d'en Flavi, i també explicava molt sovint coses de la muntanya, com ara que havia quedat parat que els vespres, els dies que feia més mal temps, era el dia que

tenia la classe a vessar. «No hi feia res que fos de nit, que plugués, de la muntanya baixaven els nens amb fanalets cap a l'escola, a lliçó. En canvi quan feia bo no tenia quasi ningú. Als vespres també ens ajudava a fer deures». Dels cinc fills que tenia, només la Carme i en Lluís haurien servit per estudiar, però el sou de mestre era una misèria i només en Lluís va poder anar un temps al Seminari, però després va esclatar la guerra i tot va anar en orris. «El pare quan arribà a Bellcaire, l'any 1927, procurà que l'escola, que des del 1923 era al castell, tingués tot el material que pogués necessitar, tant de mobles, com de llibres, i després la mare s'encarregava de la neteja, de les cortines, per fer la classe ben acollidora». Els horaris eren de 9 a 12 al matí, anaven barrejats nens i nenes i els ensenyaven llengua i matemàtiques. De 3 a 5, les nenes pujaven a dalt a cosir amb la dona d'en Flavi mentre que els nois es quedaven a baix amb ell. Quan tenia molta mainada, el iaio, l'avi de la Francisca, s'encarregava dels més petits. «A diferència del pare, que era de bona pasta i no massa rígid en la disciplina, al iaio no li'n passava ni una i un dels càstigs més habituals era el d'aguantar llibres amb els braços estirats o bé algun cop de regla als dits. El pare també feia classes nocturnes a adults, feia sortides amb els escolars, organitzava exposicions amb els treballs dels alumnes...»

Hi havia moltes famílies nombroses al poble i en Flavi Calderó sempre estava pendent d'aquell que no podia; per

Crist a les aules, al costat dels retrats de Franco i de José Antonio Primo de Rivera i de la reproducció fotogràfica de la Puríssima de Murillo, patrona d'Espanya. També s'entronitzà la imatge del Sagrat Cor de Jesús en el despatx del director.

Els alumnes i mestres participaven corporativament en els actes polítics i religiosos de la parròquia com el *Día de los Caídos*, la missa dominical, la processó de Corpus, l'hora de les Quaranta Hores de la Setmana Santa, al compliment Pasqual, la confessió i

comunió dels nou primers divendres de cada mes... A l'escola es resava una oració abans de començar la classe i en el mes de maig es feia el mes de Maria, amb una imatge de la Mare de Déu envoltada de flors que portaven els alumnes i la pràctica d'una mena de novena escaient amb oracions i cants. S'ensenyava la doctrina cristiana i de tant en tant el vicari de la parròquia anava a fer una prèdica als alumnes. Aquests havien d'aprendre els *principios del Movimiento* i se'ls ensenyava a cantar els tres himnes que els

franquistes s'havien fet seus: l'himne espanyol, el dels carlins i el *Cara al sol* de la Falange.

S'arribà, fins i tot, a organitzar a la demarcació de Girona tandes d'exercicis espirituals per a mestres a fi que l'espiritualitat influís en l'educació religiosa dels infants i adolescents. Un dels artífexs d'aquestes activitats va ser el canonge de la catedral de Girona, mossèn Dorca, inspector en cap del Cuerpo de Inspectores de Enseñanza Primaria, un bon servidor del nacioncatolicisme imperant ☛

A l'esquerra, en Flavi Calderó, a Barcelona, quan estudiava magisteri i treballava. Any 1909 // FOTO: Arxiu família Calderó.
A la dreta, la Francisca Calderó, filla d'en Flavi // FOTO: Mariona Font.

exemple, si hi anaven quatre germans, només en feia pagar a un. La seva família tirava endavant perquè la gent del poble també li feia arribar llet, verdures, llenya...

«Va ser un mestre molt respectat i apreciat, tant pel poble mateix com pels altres mestres que varen venir després, com la Montserrat Darnaculleta, de Calonge, que li demanava tot sovint consell». Quan es va jubilar, l'any 1960, el poble li va organitzar un homenatge conjuntament amb la inspecció d'ensenyança primària. «El meu fill, en Jaume

Saballs Calderó, guarda una nota que diu: '*Con lágrimas en los ojos, el señor Calderó, emocionadísimo, dió las gracias a todos por el homenaje de que se le hacía objeto. Al terminar, el público que llenaba la sala a rebosar, le tributó una ovación, que duró largo rato. Por último, el Sr. Maestro quiso obsequiar personalmente a todos los niños y niñas con una bolsa de caramelos, como colofón de unos actos de los que conservará, mientras viva, grátísimo recuerdo*'» ☛